

Søren Kierkegaard: Vagy-vagy^{*}

A dán filozófus e műve eredetileg Viktor Eremita (Győztes Remete) által közreadott iratokként jelent meg, ami már önmagában is egy intellektuális játék. A közreadó egy kerettörténetben elmeséli, miért nem ismeri a szerzőket, és hogyan kerültek hozzá az iratok. Három szerző írásait adja közre. Az egyszerűség kedvéért az egyiket, akinek az esszéi és egyéb írásai vannak a kötetben, A-nak nevezi, a másikat – akinek A-hoz írott leveleit - B-nek nevezi. Valamint szerepel a kötetben még egy lelkipásztor prédikációja, és B-hez írott leveléből egy részlet. Kierkegaard művének olvasása nemcsak filozófiai, de esztétikai élmény is: sokkal inkább hat irodalmi műnek, mint filozófiaiinak. Ez is az inkognitó lényege. Amikor „A” nevében ír, éppúgy belehelyezkedik a gondolkodásmódjába, világlátásába, mint egy író. Amikor pedig „B” nevében ír, nézőpontot vált, életkort, gondolkodásmódot, és belülről, ebből a szerepből formálja meg a szereplő életfilozófiáját. A három szereplő írásai többszörösen is tükröt tartanak egymásnak.

A Vagy-vagy címe a életben meghozott nagy döntésekre utal. A fiatalember az élet esztétikai élvezetét képviseli. A számára legfontosabb érték a lehetőségek gazdagsága. Ez jelenti számára a szabadságot. Nem akarja elkötelezni magát. „B” már túl van ezen, elkötelezte magát, házasember. Vagyis túl van a legfontosabb választáson: azt választotta, hogy választ. Írásaik stílusa is különböző. A házasember megfontolt, míg a fiatalember könnyed, művészi, felelőtlen. „A” írásai között szerepel egy napló, amely egy lány elcsábítását és elhagyását írja le. Elméleti háttérrel is ad hozzá Mozart Don Juanjának „A” által adott kitűnő elemzése, benne „Az érzéki zsenialitás mint csábítás” fejezettel. Ugyanitt szerepel egy rövid írás, mely a „B” által fontosnak tartott választás szükségességét kifigurázza: *„Házasodj meg, meg fogod bánni; ne házasodj meg, azt is meg fogod bánni; házasodj vagy ne házasodj, mindkettőt meg fogod bánni; vagy megházasodsz, vagy nem, mindkettőt megbánod. Nevezz a világ ostobaságain, meg fogod bánni; sirasd el, azt is meg fogod bánni; nevezd a világ ostobaságain vagy sirasd el, mindkettőt meg fogod bánni; vagy nevezd a világ ostobaságain, vagy elsíratod őket, mindkettőt megbánod. Bízzál egy lányban, meg fogod bánni; ne bízzál benne, azt is meg fogod bánni; bízzál egy lányban vagy ne bízzál benne, mindkettőt meg fogod bánni; vagy bízzál egy lányban, vagy nem, mindkettőt meg fogod bánni. Akaszd fel magad, meg fogod bánni; ne akaszd fel magad, azt is meg fogod bánni; akaszd fel magad vagy ne akaszd fel magad, mindkettőt meg fogod bánni; vagy felakasztod magad, vagy nem, mindkettőt meg fogod bánni. Ez, uraim, minden életbölcesség foglalatata...”* (Kierkegaard: „Vagy-vagy. Eksztatikus előadás” in: Vagy-vagy, első rész) A teljes műben szereplő három stádiumnak ugyanígy megvan a kicsinyített tükörképe a Don Giovanni elemzésben.

A házasember ezzel szemben az etikus életvitel mellett érvel. Sőt, a házasság esztétikai érvényességéről beszél, a személyiség kimunkálásáról, és az esztétikai és etikai közötti egyensúlyról. Ő képviseli az „etikai stádiumot” a műben. Aggódik fiatal barátjáért. „B” a felelősségvállalást tartja fontosnak, nemcsak más emberekért, de döntéseink következményeiért is. Így Kierkegaard műve „egyszerű” etikai mű is lehetne, ha nem szerepelne benne a lelkipásztor, aki etikai szempontból igencsak felkavaró dolgokat ír. Ha „A” az etikai előtt van, akkor a lelkipásztor a maga hitével az etikain túlit képviseli. Prédikációja megmutatja, hogy teológiai kérdésekben (pl. Az ártatlan miért szenved a bűnösrel együtt?) a filozófus dialektika talán tud megoldást felmutatni, ám ezzel elvétí a célt. Azt, hogy Istennel szemben soha nem lehet igazunk, nem a tények vagy az érvek teszik igazgá, hanem az a vágyunk, hogy úgy szeressük Istent, hogy azt kívánjuk, vele szemben soha ne legyen igazunk. Ez a gondolat azért igaz, „mert számodra csak az az igazság, ami épületes hatást kelt.” (Kierkegaard: „Az épületes, amely abban a gondolatban van, hogy Istennel szemben sohasem lehet igazunk” in: Vagy-vagy, második rész)

^{*} Figyelmeztetés: Egy rövid összefoglaló szükségképpen töredékes és szubjektív. Nem helyettesíti az eredeti mű olvasását!